Received: 15 January 2009 Accepted: 10 April 2009
Available on WWW: www.defenceandstrategy.eu

Published online: 15 June 2009
DOI: doi:10.3849/1802-7199.09.2009.01.037-049

PROBLEMATIKA A PRINCIPY UPLATNĚNÍ „TARGETED ASSASSINATIONS“ V BOJI PROTI TERORISMU

THE PROBLEM AND PRINCIPLES OF APPLYING “TARGETED ASSASSINATIONS” IN FIGHTING TERRORISM

Martin JANKŮ*

Abstrakt

Článek pojednává o problému cílené likvidace (atentátů) a jejího využití v boji proti terorismu a protiteroristické politice obecně. Za účelem analýzy jsou cílené likvidace vnímány ze tří hledisek – právního, morálního (etického) hlediska a z hlediska efektivity. Ačkoli je tato taktika a její využití vysoce kontroverzní, konkrétní analýza z pohledu těchto tří dimenzí může napomoci nejen ke vnímání cílené likvidace jako legitimního nástroje pro boj s terorismem, ale současně i nutnosti splnění všech příslušných podmínek vyplývajících z těchto hledisek (zejména pak právního).

Abstract

The article deals with the issue of targeted killings (assassinations) and its exploitation in the "war on terror" and counter-terrorism policy in general. For the purpose of the analysis, targeted killings are viewed in three dimensions and consequences – legal, moral (ethical) and efficiency. Although this tactic and its usage are very controversial, particular analysis from the perspective of these three dimensions might be helpful not only to consider targeted killing as a legitimate instrument to fight terrorism, but simultaneously all specific conditions resulting from these dimensions (most prominently the legal one) have to be satisfied.

Klíčová slova

Cílené likvidace, atentát, terorismus, legitimní obrana, preemptivní akce, jus ad bello, jus in bellum.

Keywords

Targeted killing, targeted assassinations, terrorism, legitimate defence, pre-emptive action, jus ad bello, jus in bellum.

Úvod

Myšlenka fyzické likvidace vedoucích představitelů států, národů či různých frakcí představovala historicky možnost rychlého prosazení zájmu či vítězství v konfliktu. Vyjádřeno slovy Thomase Morea, anglického filozofa 16. století, atentáty jsou efektivně využitelné dvěma způsoby, jednak jako nástroj politiky, jednak jako způsob ušetření obyvatelstva hrůz války. Atentáty na státní představitele jsou v současné době pod vlivem mezinárodních norem považovány za nepřijatelné, ačkoliv ne explicitně. Moreova teze o efektivním užití atentátů je však stejně dobře aplikovatelná i na boj proti nestátním aktérům, kdy právě taktika tzv. cílených likvidací může posloužit dvěma způsoby, a to jak ve smyslu sebeobrany, tedy odvrácení hrozby a přímé likvidace organizace, tak jako odstrašující poselství pro možné nástupce či podporovatele.

* E-mail: janku.martin@gmail.com

Cílené likvidace jsou často spojovány s postupem izraelských bezpečnostních složek vůči radikálně islamistickým a propalestinským organizacím typu Hamas či Hizballáh, po útocích z 11. září se však tato metoda začíná pomalu etablovat i v rámci tzv. války proti terorismu. Zabití vůdců čečenských separatistů či nedávné útoky USA na území Sýrie a Pákistánu vyvolávají řadu otázek týkajících se především legitimacy a legálnosti takových akcí a v neposlední řadě i jejich efektivity. I přes poměrně kontroverzní a diskutabilní povahu cílených likvidací je však lze za předpokladu splnění určitých podmínek považovat za právně, morálně i efektivně využitelný nástroj.

Cílem následujícího textu je tak posouzení okolností, v kterých je taktika cílených likvidací přípustná v boji proti terorismu, a to ve třech zmíněných dimenzích – právní, morální a efektivní, čemuž odpovídá i členění textu. Ačkoliv bude implicitně zmíněn přístup Izraele i USA k této problematice, není účelem analyzovat dílčí přístupy těchto států k boji proti terorismu. Závěrem je, kromě shrnutí dílčích závěrů textu, i doporučení, jak a vůči komu by tyto akce měly být směřovány.

CÍLENÉ LIKVIDACE JAKO SPECIFICKÁ TAKTIKA PROTITERORISTICKÉ STRATEGIE

Terorismus, ačkoliv nikterak nový fenomén, představuje v současné době univerzálně vnímanou hrozbu a boj proti němu se stává prioritou jak mocností, tak mezinárodních organizací, přičemž lze prohlásit, že jak se terorismus stává transnacionálním, tak se i politika boje proti terorismu přesouvá na zpravidla vyšší úroveň než státní.¹ Podstatou multisektorové hrozby,² mající původ v sociálním, ekonomickém, politickém i vojenském prostředí, je boj proti terorismu značně komplikovaný oproti klasickému, mezistátnímu pojetí konfliktu a vyžaduje implementaci a kombinaci takových nástrojů, které by efektivně dokázaly tuto hrozbu eliminovat ve všech zmíněných oblastech.³ Na téma boje proti nestátním aktérům či asymetrickým konfliktům bylo napsáno relativně mnoho prací, přičemž jednou z nejčastěji zmiňovaných studií je paradigma Maxe Manwaringa, které určuje a analyzuje proměnné ovlivňující průběh asymetrických konfliktů.⁴ Ačkoliv toto paradigma vzniklo v 80. letech minulého století a zaměřovalo se spíše na regionální konflikty, je do jisté míry aplikovatelné i na globální prostředí.

Dle tohoto paradigmatu závisí úspěch v asymetrickém konfliktu na vytvoření takové strategie, která by pokryla dílčí úspěchy v šesti oblastech – získání vlastní legitimacy a diskreditace protivníka, v jednotě organizace vládní politiky, typu a skladbě vnější podpory ohrožené vlády, zpravodajství, disciplíně a možnostech ozbrojených složek a schopnosti omezení podpory povstalcům.⁵

Protiteroristická strategie by tak měla obsahovat tři hlavní části – cíl, kterým je v tomto kontextu eliminace teroristického hnutí, dále nástroje a operace na taktické úrovni sloužící k dosažení tohoto cíle a schopnost zajištění zdrojů k provedení těchto operací.⁶

V podmínkách demokratických a právních států je důležitá právě rovina legitimacy, tedy splnění určitých právních a morálních aspektů boje proti terorismu, což ostatně dokazuje debata ohledně využívání cílených likvidací, stejně tak detenčních center CIA na Guantanamo. Z hlediska právního boje proti terorismu je rovněž důležité odlišovat ty prostředky a postupy, které byly přijaty v souladu s ústavou a právním řádem bez vyhlášení mimořádného stavu, a na druhé straně takové prostředky, jež byly schváleny za vyhlášení mimořádného stavu, kdy dochází k suspenzi určitých práv občanů.⁷

Boj proti terorismu z právního hlediska komplikuje i nejasné vymezení teroristů a jejich právního statusu v mezinárodním právu; z hlediska své povahy se pohybují na pomezí civilistů a komбатantů.⁸ Tím se vytvářejí dva soubory zákonů, postupů a pravidel, podle kterých může boj proti terorismu probíhat, a to sice trestní a válečný.⁹

V případě prvního postupu je s teroristy nakládáno jako se zločinci, tzn. předpokládá se zatčení, vyšetřování, soudní líčení a sankce, přičemž terorista disponuje občanskými právy. Tento

postup je relativně dobře uplatnitelný v případě terorismu na domácí půdě, nicméně v případě transnacionálního až globálního charakteru terorismu je aplikace kriminálně-trestního přístupu problematická. V případě pravidel války je pak možné teroristy za určitých okolností považovat za jednu ze stran válečného konfliktu, a proto se stávají legitimním cílem bojových operací. I tento přístup je však problematický ve vztahu k válečným konvencím.¹⁰

Cílené likvidace tak podobně jako zadržovací centra a celková otázka přístupu k teroristům narážejí především na legální otázky a postavení vůči dodržování lidských práv. Co se týče zmíněných přístupů, je nutné připomenout jejich duální nasazení v globálním prostředí a boj proti AQAM¹¹, kdy kromě obecné proklamace aliančního tažení jako „války proti terorismu“ jsou bojové akce podnikány na území Iráku a Afghánistánu, zatímco kriminálně-trestního přístupu je užíváno v boji s „domácím“ terorismem, jako v případě soudu s pachateli útoků v Madridu či Londýně.

V obecném rámci protiteroristické strategie je cílem likvidace teroristického hnutí, přičemž nástroje k dosažení cíle pocházejí z obou kategorií. Cílené likvidace jsou pak svou podstatou zařaditelné do rámce válečných akcí, jejich provádění mimo území přímých bojových akcí¹² je však značně problematické z hlediska jejich legitimacy.

CÍLENÉ LIKVIDACE – PROBLEMATICKÉ VYMEZENÍ

Obecně je možné vymezit cílené likvidace jako „úmyslné zabití jedince či skupiny jedinců s explicitním souhlasem vlády“.¹³ V anglickém jazyce se často objevuje termín *targeted assassinations*, odkazující na určitou příbuznost termínu *assassination* neboli atentát.¹⁴ Z hlediska povahy cílených likvidací je však možné se domnívat, že tato konotace je zavádějící až chybná. Například Steven David uvádí, že cílené likvidace by neměly být odvozovány od atentátů ze tří důvodů. Za prvé, termín „atentát“ má zpravidla pejorativní význam a označuje způsob vraždy mimo jiné i za použití klamných prostředků.¹⁵ Za druhé je „atentát“ zpravidla mířen na vyšší politické představitele, přičemž likvidace jsou a měly by být primárně cíleny na teroristy přímo zapojené do plánování či provedení akcí. Posledním důvodem pak je to, že samo spojení „cílený atentát“ je nesmyslné z hlediska podstaty atentátu jako akce směřované na usmrcení konkrétní osoby.¹⁶

Tato terminologie je spojená víceméně s hodnotovým postojem vůči této politice; pojem *targeted assassination* se objevuje spíše u odpůrců¹⁷, zatímco oficiální označení v některých státech, například terminologie Izraele či USA, využívá pojmy jako „cílené zabití“, „zneškodnění“ či „zadržení“ a „cílené maření“.¹⁸ Alternativně, zejména ve spojení s právním prostředím, bývá užíváno i označení *extra-judicial killing*.¹⁹

Výše uvedená definice i tak zcela nereflektuje rozdíl mezi atentáty a cílenými likvidacemi, proto je nutné ji doplnit o upřesnění, že cílené likvidace představují určité „deliberativní“ rozhodnutí o likvidaci teroristy, přičemž toto „deliberativní“ rozhodnutí vychází z předpokladu vnímání objektu jako vážné hrozby a je založené buď na důkazních, anebo zpravodajských materiálech.²⁰ I tak je však rozdíl mezi zabitím, resp. likvidací teroristů na straně jedné a představiteli či vůdci států, které představují hrozbu pro ostatní, na straně druhé, relativně vágní.²¹ Ačkoliv je kupříkladu v USA stále platné nařízení prezidenta č. 12333,²² které zakazuje atentát ve smyslu pozdějšího vymezení a *de iure* útok na představitele cizího státu, bylo po incidentu z Lockerbie plánováno bombardování cílů, resp. paláců, ve kterých by se mohl ukrývat libyjský prezident Kádáfí a stejně tak při obou válkách v Iráku bylo jednou z možností i zabití Saddáma Husajna. Obdobná varianta byla zvažována i před vypuknutím druhé světové války, kdy byl předmětem úvah atentát na Adolfa Hitlera, který však s odvoláním na etické principy nebyl realizován.²³

Z tohoto příkladu vyplývá, že kategorie politiky, která by se dala nazvat „cílenou likvidací“, je značně široká a *de facto* zahrnuje útoky různými prostředky proti různým aktérům. Výše uvedené

akce nebyly nikdy vykonány, a to především z právních důvodů; všechny případy představovaly politické cíle.

V obecné rovině lze vymezit několik argumentů a zároveň protiargumentů, které tuto metodu podporují, a do jisté míry mohou obě tyto kategorie determinovat uplatnění této metody, jelikož, obdobně jako v případě aplikace manwaringova paradigmatu, úspěšnost těchto akcí závisí na posouzení specifických okolností. Argumenty a podmínky pro aplikaci politiky je možné shrnout do těchto bodů:

Preempce a obrana proti větším či dalším škodám²⁴

- To souvisí s celkovou logikou likvidace jako obranného, nikoliv ofenzivního nástroje. K tomu se váže i zmíněný předpoklad povahy hrozby jako jinými nástroji neodvratné, intenzivní, a tak by také měla být široce vnímána, takové rozhodnutí by pak mělo být deliberativní.²⁵ V právním významu se předpokládá jednání ve stavu ohrožení a nutné obrany.

Eliminace a minimalizace vojenských a civilních ztrát

- Váže se jednak k předchozímu argumentu, a sice ve smyslu nutné obrany, na druhé straně však také znamená rozhodování mezi jednotlivými nástroji. V případech, kdy je zatčení cíle riskantní, otevírá se v určitých případech právě cesta likvidaci, a to jak k eliminaci vlastních ztrát na straně zasahujících, tak případných ztrát na straně civilistů.²⁶

Narušení operačních schopností

- Cílené likvidace bývají mířeny proti osobám, které mají vyšší postavení v hierarchii organizace, kdy při předpokladu určitého charismatu, schopností a znalostí cíle dojde k obtížím s nahrazením této osoby a přerušení činnosti. Sekundárně může působit i psychologický efekt akce a zastrašit tak případné nástupce či ostatní výše postavené v organizaci.²⁷

Předejít možným komplikacím spojeným se zatčením vysoce postavené osoby

- Kromě zmíněné možnosti ztrát při zatýkání znamená tento argument i fakt, že pokud by člověk vyššího postavení byl zatčen, mohou být vedeny akce a další útoky za jeho osvobození či pro jeho podporu. To je patrné zvláště při ideologicko-náboženských konfliktech, kdy se jedná o střet dvou (či více) hodnotových systémů a zatčením osoby se může k jeho podpoře přiklonit více lidí. Z tohoto hlediska může být fyzická likvidace obecně prospěšnější než zatčení, byť provedením může nastat konflikt se základními právy, viz právní dimenze.²⁸

Prevence užití anebo získání ZHN

- V současné době stále existují spekulace ohledně snahy teroristů o získání zbraní hromadného ničení²⁹, přičemž zabránění proliferace ZHN je jedním z hlavních bodů bezpečnostní architektury většiny států.³⁰ Kromě přímé likvidace teroristické buňky či osoby vzniká otázka, zda je legitimní útočit i na osoby, které dodávku zajišťují nebo zprostředkovávají, ale do bojových akcí se přímo nezapojují, a proto nemají status kombatanů.³¹ (viz další kapitola)

Na druhé straně existuje řada negativních implikací, které cílené likvidace mohou zapříčiňovat a de facto je způsobují. Ty je možné vyjádřit těmito body:

Morální otázky

- Jde především o otázku, nakolik je ve vztahu k možné suspenzi lidských práv zabít člověka a odvrátit tak hrozbu, která může být založena na nesprávné analýze získaných

informací. To platí především při předpokladu právního a demokratického státu, který by tuto akci měl vykonat. Morální dilema akcí je relativně závislé na době a společenském kontextu, jak dokazuje v úvodu uvedený More a jeho pojetí, na druhé straně protichůdný názor Churchovy komise.³²

Možná ztráta domácí a mezinárodní legitimacy

- Cílené likvidace a jejich provádění jsou relativně zneužitelným nástrojem, který by právě z tohoto důvodu měl podléhat určité kontrole (a podmínce deliberativního rozhodnutí). Například po roce 2001 došlo k rapidnímu nárůstu cílených likvidací prováděných USA, přičemž některé z těchto operací podléhají ve vztahu k mezinárodnímu právu (viz právní dimenze) kritice jak na domácí, tak mezinárodní půdě (ze strany Sýrie, Iráku, Pákistánu, ale i Německa a Francie), což může být do budoucna problém zvláště v rámci NATO, pod jehož správou probíhá mise ISAF v Afghánistánu, a možné diskreditace a rozštěpení Aliančního úsilí.³³

Možná odvěta či eskalace násilí

- V krátkodobém horizontu může likvidační akce vyvolat jak odvetu organizace, tak eskalaci násilí. Jednou z možností, jak tomu předejít, je nepřiznání státní účasti, případně začlenění do bojové akce, kdy se cíl stane „náhodnou“ obětí, jako v případě sestřelení letadla s admirálem Yamamotem na palubě v roce 1943.³⁴

Mezinárodní nebo regionální nestabilita

- Negativum, které se váže k předchozí otázce a jež je v případě globálního hnutí jako je AQAM relativně reálné, kdy se v reakci na likvidaci může objevit útok na jiném, zranitelnějším místě.³⁵

Otázka efektivity a míra úspěchu v širším kontextu

- Otázka efektivity a úspěch v akci jsou primárně závislé na míře spolehlivých zpravodajských informací, přičemž obzvláště v prostředí teroristických vůdců dochází často k záměrnému šíření dezinformací o jejich výskytu a stupni ochrany, přičemž tato možnost je odlišná v době míru a ve válečném stavu.³⁶

Rozhodování o provedení těchto akcí by proto mělo vycházet na základě zvážení důvodů (argumentů pro) a možných dopadů (argumentů proti).³⁷ Celkový základ legitimacy cílených akcí je pak možné přetransformovat do tří kategorií z oblasti právní, morální a efektivní, přičemž právě rozhodování by mělo probíhat právě s ohledem na zvážení těchto tří dimenzí.

Právní dimenze cílených likvidací

Jak již bylo řečeno, taktika cílených likvidací vzbuzuje rozdílné vnímání jejich právní podstaty – od mimosoudních a nezákonných akcí přes atentáty až po prostředek sebeobrany s deklarovaným defenzivním účelem, přičemž posledně jmenovaná prezentace této metody je nezbytnou podmínkou její aplikace.³⁸

Z předchozího textu vyplývá jasná orientace a účel využití cílených likvidací jako prostředku převážně obranného charakteru proti určitým hrozbám. V případě mezinárodněprávního prostředí se využití takových prostředků jednotlivými státy řídí dle určitých kritérií, rámce, který poskytují dvě navzájem propojené kategorie norem, a to *jus ad bellum*, tedy okolností a rámcových pravidel, za kterých stát může využít násilí proti jinému státu, resp. aktérovi nadnárodního charakteru a *jus in bello*, pravidel týkajících se dovolených způsobů a možností, kterými stát disponuje v případě užití násilí.³⁹

Pravidla užití síly vůči jinému státu, potažmo i nestátnímu aktérovi s transnacionálním charakterem, jsou předmětem úpravy Charty OSN z roku 1945. Ačkoliv tento dokument obecně zakazuje využití síly, resp. excesivního násilí ve smyslu napadení, vůči jinému státu⁴⁰, článek 51 těžce listiny zároveň povoluje využití ozbrojených sil při sebeobraně.

Tento článek přiznává právo sebeobrany v případě útoku jiného státu (či aktéra) a k eliminaci hrozby dalšího útoku. Zároveň síla potřebná k odvrácení agrese či její hrozby musí být přiměřená a použití musí být nevyhnutelné a nezbytné k odvrácení útoku.⁴¹ Aplikace listiny na případ mezistátního konfliktu je jasná, jelikož se Charta svým poválečným vznikem orientovala pouze na úpravu vztahů mezi státy a problematiku kolektivní bezpečnosti. Do jisté míry ji lze však uplatnit i v případě transnacionálního terorismu a skupin typu AQAM. Dle této logiky a ostatně i pozdějších soudních precedensů⁴² je útok na Pearl Harbor v roce 1941 srovnatelný s útokem na WTC v roce 2001, a pro USA tím vzniká právo na vlastní obranu dle Charty OSN. V obecné rovině tedy tento výklad dovoluje podnikání takových ozbrojených akcí, které eliminují hrozbu dalšího útoku či agrese.

Na druhé straně si transnacionální charakter teroristických skupin vyžaduje opatření, resp. boj a provádění cílených likvidací na území více států a ne pouze a nutně státu napadeného, což je příklad jak Izraele, tak Spojených států. Dle Charty OSN, článku 2, je každý stát povinen ctít suverenitu jiného státu. Pokud by tedy měly probíhat cílené likvidace na území třetího státu, což se konkrétně v současnosti týká území Pákistánu, Sýrie, Jemenu, Somálska, ale i Libanonu, pak by měla tato země zároveň dát souhlas s vedením podobných operací.⁴³

V případě, že je tažení proti terorismu definované jako ozbrojený konflikt a válka jako specifický typ konfliktu, musí nutně dojít k aplikaci takových nástrojů, které jsou v souladu se zákonem a pravidly vedení války (*jus in bello*), přičemž primárním pramenem takového práva jsou Ženevské konvence z roku 1949 a jejich dva Dodatkové protokoly z roku 1977.

Konvence definují v základu dvě kategorie účastníků ozbrojeného konfliktu s jim přiznanými specifickými právy, a to sice kategorii komabantů a kategorii civilistů. Při aplikaci této úpravy vzniká hned několik problémů a otázek, spjatých s dobou a podmínkami vzniku Ženevských konvencí a z toho vyplývajícím nevyjasněným statusem teroristů a jejich postavení v mezinárodním právu. Ženevské konvence, stejně jako Charta OSN, vznikaly v době po 2. světové válce, což determinovalo jejich podobu. To se projevilo zejména v rozeznání povstalců jako jedné ze stran konfliktu (více méně v podmínkách vnitrostátního), kteří jsou zde uvedeni jako civilisté aktivně se účastnící na straně jednoho z válčících aktérů, přičemž v době, kdy se aktivně účastní bojů, jsou legitimním cílem útoků protistrany. To je však pro podmínky boje proti terorismu, probíhajícího simultánně na území několika států, nevyhovující, jelikož nereflexuje podstatu konfliktu v obou rozměrech (vnitrostátní a mezistátní), jak *jus in bello*, tak *jus ad bellum*.⁴⁴

Jak tedy specifikovat ozbrojený konflikt s teroristy? Jedná se o vnitrostátní anebo mezinárodní konflikt? Je terorista civilista nebo bojovník? V současném právním režimu je zřejmě postačující označení „ozbrojený konflikt“, který není dále specifikován v rámci Ženevských dohod. Tento rozměr je širší než pojem „válka“, jenž spíše konotuje mezistátní konflikt. Namísto vymezení v rovině mezistátní–vnitrostátní se lze přiklonit spíše k hodnocení povahy, intenzity a stupně násilí, dle kterého by pak boj proti terorismu v současném měřítku mohl být označen pojmem „válka“.⁴⁵

V otázce vnitrostátní anebo mezinárodní dimenze panuje rovněž podobná nejednoznačnost. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu USA⁴⁶ jde o výlučně konflikt vnitrostátní povahy, což implikuje a zužuje pravidla využitelná v boji, konkrétně 2. Dodatkový protokol, který však neupravuje průběh bojů mimo území daného státu.⁴⁷

Třetí otázka týkající se statusu teroristů může být při používání cílených likvidací relativně vágní, bude-li splněno předchozí vymezení a dodržována pravidla vymezená v 2. Dodatkovém protokolu, jelikož dle článku 13, odst. 2, této listiny pozbývá civilista právní ochrany před útokem po tu dobu, co se aktivně účastní bojových operací.⁴⁸ Civilista v tomto případě získává krátkodobý status bojovníka a jako takový je legálním cílem útoku. Na druhé straně je však dle stejné listiny zakázáno útočit na konkrétní bojovníky protistrany.⁴⁹ Toto vymezení se však týká spíše provádění

atentátů na politické představitele tak, jak bylo zmíněno v předchozím textu. Je tak možné souhlasit s tvrzením, že terorista získává status a právní náležitosti jak civilistů, tak komбатantů.⁵⁰

V neposlední řadě, i kdyby byl uznán tento právní výklad, je nutné rozlišit postavení osob, které by měly být legálním cílem cílených likvidací. Obecně lze podle postavení a funkce v rámci struktury teroristické organizace identifikovat tři pozice, a sice politickou či ideologickou podporu, logistickou a materiální podporu, vojenské plánování a vykonávání operací. Poslední jmenovaná kategorie je zcela legálním cílem těchto operací, nicméně v případě dvou zbylých jde již o velmi problematické tvrzení, jelikož běží o civilisty, kteří nepůsobí aktivně v konfliktu, resp. neúčastní se přímo bojů.

Politický vůdce či představitel politické anebo ideologické frakce organizace se přímo neúčastní ozbrojených akcí, a proto by neměl být cílem likvidačních operací. Na druhé straně se může podílet na jejich přípravě anebo motivaci bojovníků, což už z něj může cíl udělat, problém je tedy spíše efektivního než legálního rázu. Politické vedení v případě, že se účastní určitých demokratických procesů, např. voleb, je výhodnější zanechat aktivní a spíše než přímou likvidací jej přetransformovat jinými metodami – např. politickým jednáním, částečným ústupkem v podobě rehabilitace některých členů, přičemž podobný postup byl zvolen vůči maoistům v Nepálu, kteří jsou současnou vládnoucí stranou. Pro tuto tezi existuje několik důvodů – volby jsou přímou úměrou podpory organizaci a pro likvidaci organizace může posloužit „samočisticí“ efekt politického systému, výhodnější z hlediska celkové legitimacy je tedy spíše boj legálními a demokratickými nástroji (změna volebního systému, klauzule, obvodu apod.) než vedení vojenských nebo policejních operací, které mohou naopak podporu těmto organizacím zvýšit.

Podobná argumentace je i v případě logistické a materiální podpory. V této oblasti je nutné dodržování trestněprávních principů, stejně jako postupů pro zadržování financí určených k podpoře teroristických hnutí.

Morální dimenze cílených likvidací

Morální dimenze je vedle legality jednou z podstatných složek legitimacy vedení těchto operací. Jaké je tedy morální právo útoku na teroristu a jeho zabití? Předně je nutné zvažovat tyto kroky v rámci obranných, nikoliv útočných mechanismů. Lze tak navrhnout několik morálních odůvodnění cílených likvidací.

Primárně se při této argumentaci jedná o zabití či likvidaci osoby představující jasně vnímanou hrozbu. Existují-li důkazy o její činnosti a úmyslech páchání závažné trestné činnosti či útoku směřujících jak vůči civilistům, tak vojenskému personálu, pak je zcela legitimní a morálně odůvodněná její likvidace v rámci eliminace hrozby.

Sekundárně by cílené likvidace měly být vykonávány až jako krajní řešení. Bude-li přeformulován Clausewitzův koncept války jako vedení politiky jinými prostředky, cílené likvidace budou představovat finální řešení až po selhání jiných nástrojů k řešení situace, například možnosti zatčení či, v podmínkách války, zajetí.⁵¹

V neposlední řadě je cílené likvidace nutné provádět s ohledem na minimalizaci ztrát jak na vlastní, tak civilní straně. Tím se samozřejmě zvyšuje náročnost na dispozici co nejpřesnějších a nejspolehlivějších zpravodajských informací.⁵²

Posledním bodem se zajistí i vysoká efektivita akcí, což přidá rovněž jejich legitimitě. Z morálního hlediska by tak měly cílené likvidace představovat pouze preventivní, odůvodněné a krajní řešení, ne prvky odvety a represivních akcí.⁵³

Efektivita cílených likvidací

Jak bylo řečeno v úvodu, jednou z důležitých podmínek provádění cílených likvidací je jejich efektivita, a to i v případě, že jsou legálně i morálně odůvodnitelné a způsobilé. Diskuse okolo

efektivitu likvidací probíhá v několika směrech – civilní ztráty, eskalace násilí, ztráta legitimacy a nemožnost využití cíle při výsledku.⁵⁴

V předchozí části byla zmíněna nutnost kvalitních zpravodajských informací, které by dokázaly spolehlivě identifikovat a vystopovat cíl, stejně jako by posloužily pro stanovení časového harmonogramu akce. Sekundárně jsou relevantní i použité prostředky k likvidaci – komando sice může minimalizovat civilní ztráty, nicméně samo může ztráty zaznamenat a v případě jeho vyslání je za určitých okolností výhodnější zatčení. Naopak řízené střely či útoky bezpilotních prostředků minimalizují vlastní ztráty, ale zvyšují riziko civilních ztrát. Proto je důležitá volba správného prostředí útoku, doporučuje se preferovat rurální před urbanizovanými oblastmi.⁵⁵

Další protiargumenty se týkají eskalace násilí a možnosti podniknutí odvetných útoků ze strany teroristické skupiny. Tento argument platí zřejmě jen u části cílů, přičemž větší riziko lze, díky působení na ideologickou motivaci, pozorovat u politických vůdců. V některých případech může jít i o odstranění relativně umírněné osoby, která pak bude nahrazena radikálnější vůdcem. Problematické je postavení vůči institutu mučednické smrti, kdy je cíl po smrti prohlášen za mučedníka, a slouží tedy jako motivace pro další, kteří jsou tak zpravidla dále verbováni a motivováni k provádění sebevražedných útoků.⁵⁶ Na druhé straně však příklady z Afghánistánu nebo Iráku ukazují, že sebevražednými útočníky jsou zpravidla osoby motivované ztrátou blízkých, případně iluzorní ztrátou perspektivy uplatnění atd. Sekundárně se ideologické aparáty velkých organizací jako Hizballáh nebo Tálibán zaměřují na obhajobu mučednictví právě z hlediska odboje proti okupační armádě nebo jako odvetu za civilní ztráty, nikoliv tedy *a priori* za vedení cílených likvidací.

Ztráta legitimacy je další z možných variant, zmíněných již v předchozím textu. Jedním z argumentů je, že boj proti terorismu probíhá především na ideologickém poli, pomocí demokratického étosu a práva, a proto stát, který této taktiky využívá, může být ohrožen ztrátou legitimacy u spojenců.⁵⁷

Kritiky *targeted assassinations* bývá rovněž často uváděna nemožnost získání cíle při zpravodajských operacích, kdy by při jeho zatčení a následném výsledku mohl poskytnout informace vedoucí k dopadení dalších osob. Tento argument však nelze generalizovat, jelikož v prostředí převážně ideologického boje je pouze část zadržených ochotných spolupracovat a o vedoucích představitelích teroristických hnutí je možné v tomto směru spíše pochybovat. V neposlední řadě může být riziko akcí vedoucích k osvobození zadržované osoby v určitých ohledech neúnosné.⁵⁸

Zmíněný problém se týká likvidace osob sice teroristy podporujících, nicméně ne přímo do bojů zapojených. Neefektivně pak působí zejména likvidace osob spjatých s politickým vedením stran, kdy odstranění těchto osob může působit kontraproduktivně. Likvidace politických vůdců se významově blíží atentátům, což je v rozporu s mezinárodním právem.⁵⁹ Stejně tak i sledování lidí zapojených do finančních transakcí může být prospěšnější než likvidace.

ZÁVĚR

Jak je uvedeno v textu, cílené likvidace mohou být, ačkoliv jsou značně kontroverzní a diskutabilní, legitimním nástrojem protiteroristické politiky, přičemž ne hlavním a převažujícím, nýbrž pouze doplňkovým pro širší a obsáhlejší protiteroristickou strategii.

Pro shrnutí textu je proto možné navrhnout určité schéma, jak by takové operace měly probíhat, aby splňovaly v textu uvedené podmínky, kdo je legitimním cílem a jaké jsou limity těchto akcí.

Jako legitimní cíl lze považovat takové osoby, které se přímo účastní bojových operací. To znamená nikoliv politickoideologické a logisticko-finanční funkcionáře, nýbrž plánovače a operativce teroristických skupin. V případě, že se cíl nachází na území cizího státu a mimo území

přímých bojových akcí, je nezbytné operovat se souhlasem či spoluprací místních bezpečnostních složek. Tato kategorizace není absolutní, jelikož ke každému případu by mělo být přistupováno individuálně.

Zároveň musí být cíl prezentován jako jasná hrozba a tato „sekuritizace“ musí probíhat na základě ověřených zpravodajských informací a důkazů tak, aby útoky byly obranného a preventivního charakteru, v neposlední řadě by reakce měla být úměrná naléhavosti hrozby. Samotné operace by měly být prováděny pokud možno osobami se statutem komбатantů, to znamená armádními složkami, a i způsob provedení musí podléhat Ženevským konvencím a 2. Dodatkovému protokolu. Nejvhodnějším způsobem z hlediska minimalizace ztrát na civilní i vlastní straně se jeví užívání naváděné munice v kombinaci s bezpilotními prostředky, ačkoliv by volba prostředku, resp. způsobu provedení, měla být uplatňována s citlivostí vůči okolí a prostředí, například rozdíly v operacích v urbanizovaném a rurálním prostředí.

V souvislosti s cílenými likvidacemi a jejich využitím v rámci protiteroristické politiky tak vzniká několik zásadních otázek, jak ve vztahu k mezinárodnímu právu, tak ve vztahu k jejich provádění. Současná mezinárodněprávní úprava, zejména pak nevyjasněná pozice teroristů (ve vztahu k civilistům a komбатantům), činí provádění podobných akcí a celkově bojových operací proti terorismu problematickým ve vztahu k dodržování lidských práv. Sekundárně by se v dlouhodobém měřítku měly vyvinout takové zpravodajské nástroje, které by v případě oficiálního uznání cílených likvidací mohly být využitelné v těchto akcích. Patří mezi ně například schopnost identifikace a lokace teroristů a dále i samotný rozměr vedení informační kampaně za legitimitu cílených likvidací.

Současný rozměr *targeted assassinations*, při kterých se často operuje na území cizích států bez jejich vědomí (Pákistán, Sýrie) a kdy jsou likvidovány cíle, jejichž přímá participace na konfliktu je diskutabilní, by proto měl mít limity v navržených principech.

Uvážíme-li, že by se Česká republika při účasti v protiteroristickém boji a zahraničních misích v Afghánistánu a Iráku uchýlila k této taktice, případně že by se některá z jejích speciálních jednotek určených k boji proti terorismu (ÚSpO VP, 601. skss, ÚRN) účastnila podobných akcí, platila by pro ni stejná obecná pravidla a postupy uvedené v textu. Případ ČR je o to specifičtější, že v podmínkách zahraničních misí by pravděpodobně, vzhledem k vlastnímu materiálnímu vybavení a dispozici zpravodajských materiálů, sekundovala provedení jinými aliančními strukturami. V domácích podmínkách je tato taktika, zejména díky současné relativně nízké pravděpodobnosti spáchání teroristického útoku, prakticky nevyužitelná, obecně právo na zabítí je tedy implikováno právem na sebeobranu při institutu *nutné obrany*. A pokud by potřeba vedení takových operací v podmínkách ČR vyvstala, kdo by tyto operace nařizoval, řídil a v neposlední řadě i prováděl?

POZNÁMKY

¹ FOLTIN, Pavel, ŘEHÁK, David, *Mezinárodní spolupráce v boji proti terorismu*. PILLAR, Peter, *Beyond Al-Qaeda – Countering a Decentralized Terrorist Threat*, s. 492.

² Dle rozšířeného, sektorového pojetí bezpečnosti.

³ V rámci kombinace *soft* a *hard* nástrojů, tzn. investice do infrastruktury, politické řešení a další nevojenské či nepřímé prostředky a na druhé straně vojenské akce, likvidace atp.

⁴ FISHEL, John, *Challenging the Hegemon: Al-Qeda's Elevation of Asymmetric Insurgent Warfare Onto Global Arena*, s. 115.

⁵ MANWARING, Max. *Toward an Understanding of Insurgency Wars: The Paradigm*, s. 20.

⁶ FISHEL, John. *Challenging the Hegemon: Al-Qeda's Elevation of Asymmetric Insurgent Warfare Onto Global Arena*, s. 117. CRENSHAW, Martha. *Terrorism, Strategies and Grand Strategy*, s. 445.

⁷ BLAHOŽ, Josef. *Právní politika boje proti terorismu: kladení otázek*, s. 33.

⁸ GROSS, Michael, *Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?*,

s. 324.

⁹ GROSS, Michael, *Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?*, s. 323 – 324. KAUFMANN, Whit, *The Ethics of Assassination*.

¹⁰ SÖDERBLOM, Jason, *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*, s. 6–9. HOWARD, Russel, *Preemptive Military Doctrine – No other choice*, s. 485.

¹¹ AQAM – *Al-Queda and its Associated Movements* – al-Káida a přidružené organizace. Zkratka využívána pro označení al-Káidy a na ni navázaných či k ní se hlásících organizací.

¹² Útoky USA v Sýrii, Somálsku či Pákistánu, případně izraelské akce proti cílům v Libanonu.

¹³ DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 2. CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 24.

¹⁴ V širším významu se může jednat i o význam ze smyslu vraždy. *Assassination* se však na rozdíl od významu slova *murder* vyznačuje vyšším stupněm záměru na likvidaci konkrétní osoby a zpravidla i vyšším stupněm plánování.

¹⁵ Například cizí uniformy a další prostředky, které oběť oklamou. V tomto kontextu jsou atentáty zmíněny i v 1. Dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám.

¹⁶ DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 2. KERENYI, Katharina, *On Targeted Assassinations*, s. 2. KAUFMANN, Whit, *The Ethics of Assassination*.

¹⁷ Viz RUETHER, Rosemary, „We have No One to Talk to“ – *Israel's Targeted Assassinations Policy*. STEIN, Yael, *Israel's Assassination Policy: Extra-judicial Executions*.

¹⁸ V kontextu likvidace sebevražděných bombových utočníků. (DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 2. SÖDERBLOM, Jason, *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*, s. 11, KAUFMAN, Whit, *The Ethics of Assassination*, srov. GROSS, Michael, *Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?* s. 324).

¹⁹ SÖDERBLOM, Jason, *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*, STEIN, Yael, *Israel's Assassination Policy: Extra-judicial Executions*, RUYS, Thomas, *License to kill? State – sponsored assassinations under international law*.

²⁰ GUOIRA, Amos, *Targeted Killing as active self-defense*, s. 6. DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 6.

²¹ Reálný rozdíl je však v právní subjektivitě státního představitele a zákazu fyzických likvidací politického vedení států na straně jedné a představitele nestátních aktérů postrádajících dle mezinárodního práva subjektivitu *de iure*.

²² Toto nařízení vzniklo na základě činnosti tzv. Churchovy komise, která byla sestavena po odhalení tajných akcí CIA na plánování atentátů vůdců ve třetích zemích. Celkově se to týkalo pěti osob: Fidela Castra, Rafaela Trujilla, Patrice Lumumby, Ngo Dinh Diema a Rene Schneidera. Úspěšně proběhlo pouze zabití Trujilla, Diema a Schneidera. Na základě rozhodnutí komise byla nařízením zakázána jakákoliv účast na akcích, které by vedly ke smrti představitele cizí moci, a tento zákaz platí jak při válečných, tak protipovstaleckých a protiteroristických akcích. Na druhé straně tento příkaz nezakazuje podporu jiných aktérů k pokusu o atentát. (viz LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 74.

²³ LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 73–75.

²⁴ LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 76. HOWARD, Russel, *Preemptive Military Doctrine – No other choice*, s. 485.

²⁵ DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 3.

²⁶ Například zfilmovaný incident z roku 1993, kdy se v somálském Mogadišu uskutečnil pokus amerických speciálních jednotek o zatčení místního warlorda Muhameda Aidida (předtím selhal i pokus o jeho zabití řízenou střelou). V bojích, které probíhaly přímo v ulicích města, zemřelo 18 příslušníků americké armády a několik stovek civilistů. Příčinou byly jednak špatné zpravodajské informace, vybavenost vojáků, i fakt, že Aididovi bojovníci splývali s civilisty. (viz CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 24.).

²⁷ DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 15. GROSS, Michael, *Assassination as a Tactic in Limited War: Ethical and Legal Considerations*..CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 23. LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 76.

²⁸ GROSS, Michael, *Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?*, s. 325.

²⁹ Viz například WILLIAMS, Paul, *The al Qaeda connection*.

³⁰ Např. *Bezpečnostní strategie ČR* (2003).

³¹ K tomu se částečně váže i otázka metod přípustných při výslechu. Ve stavu nouze, resp. nutné obrany, jsou dovoleny takové prostředky, které hrozbu odvrátí, nese-li útočník na těle výbušninu, je přípustné ho zneškodnit, nicméně, je-li bomba někde položena a pachatel či jeho společníci zadrženi, nejsou povoleny násilné prostředky k zajištění informace ohledně umístění nálože. (PATRICK, Stewart, *Weak States and Global Threats – Fact or Fiction*, s. 95).

³² KAUFMAN, Whit, The Ethics of Assassination. LOTRIONTE, Catherine, *When to target leaders*, s. 74–75.

³³ V podobné situaci je Izrael, kde v letech 2000–2004 došlo k usmrcení více než 100 Palestinců, přičemž více než polovina z nich byla zabita v prvních letech *Intifády*. (srov. BYMAN, Daniel, *US Counter-terrorism Options: A Taxonomy*, s. 471. RUYS, Tom, *License to kill? State – sponsored assassinations under international law*, s. 22.

³⁴ GROSS, Michael, *Assassination as a Tactic in Limited War: Ethical and Legal Considerations*. STEIN, Yael, *Israel's Assassination Policy: Extra-judicial Executions*. DAVID, Steven, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, s. 11.

³⁵ Poněkud polemickou otázkou je, jak by poválečná stabilizace v Iráku probíhala, pokud by celá akce probíhala pod mandátem OSN, a došlo tak k participaci i dalších států. (LOTRIONTE, Catherine, *When to target leaders*, s. 76. SIMON, Steven, MARTINI, Jeff, *Terrorism: Denying A Al-Qaeda Its Popular Support*, s. 509.).

³⁶ PILLAR, Peter, *Beyond Al-Qaeda – Countering a Decentralized Terrorist Threat*, s. 496.

³⁷ Z hlediska povahy operací jsou nositeli, resp. vykonavateli, zpravidla speciální jednotky, případně ty druhy konvenčních jednotek, které jsou schopné tyto operace provádět, např. letectvo. Plánování a provedení vyžaduje přísné utajení a samotný proces závisí na architektuře bezpečnostních složek či ozbrojených sil v rámci státu, přičemž je obvyklé, že speciální jednotky podléhají přímo vyšším stupňům řízení – prostřednictvím velícího důstojníka ministrowi, řediteli zpravodajské služby atd., což má vztah právě k nutnosti utajení a zároveň flexibilitě a vhodnosti jejich nasazení. (viz PIKNER, Ivo, *Speciální jednotky ve speciálních operacích*).

³⁸ RUYS, Tom, *License to kill? State – sponsored assassinations under international law*, s. 30.

³⁹ LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 78.

⁴⁰ Charta OSN, článek 2, odst. 4, CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 23.

⁴¹ GUOIRA, Amos, *Targeted Killing as active self-defense*, s. 8. CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 23.

⁴² Z rozhodnutí amerického soudu, například při tzv. procesu Hamdan–Rumsfeld v roce 2006, kdy bývalý bin Ladinův řidič stanul před vojenským soudem za podporu terorismu. Soud mu přiznal statut kombatanata a celkově probíhající vojenské akce označil za bojové a válku proti terorismu za ozbrojený konflikt. K podobnému závěru došel i americký federální soud v roce 2004. (CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 24).

⁴³ CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 23. Například 28. října 2008 podniklo komando speciálních jednotek USA, zajišťované bitevními helikoptéry, útok za účelem likvidace Abu Ghadiji, údajného logistika al-Káidy, který měl pomáhat s přechodem povstalců ze Sýrie do Iráku. Útok se odehrál v kmenové oblasti Sýrie a bez jejího souhlasu, přičemž při něm mělo dojít i k úmrtí několika civilistů. Akce vzbudila silný nesouhlas jak ze strany Sýrie, tak ze strany irácké vlády, a to v době jednání o dalším působení a přítomnosti amerických sil v Iráku. Podobné konflikty se odehrávají i na afghánsko-pákistánské hranici od odstoupení prezidenta Mušarafa.

⁴⁴ LOTRIONTE, Catherine, *When to Target Leaders*, s. 75.

⁴⁵ CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 23.

⁴⁶ Ve věci již zmíněného procesu Hamdan vs. Rumsfeld.

⁴⁷ RUYS, Tom, *License to kill? State – sponsored assassinations under international law*, s. 18.

⁴⁸ SÖDERBLÖM, Jason, *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*, s. 9.

⁴⁹ CULLEN, Peter, *The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror*, s. 24, SÖDERBLÖM, Jason, *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*, s. 11.

⁵⁰ GROSS, Michael, *Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?*, s. 324.

⁵¹ Známý je zmíněný pokus amerických jednotek o zadržení Muhammada Aidída v Mogadišu v roce 1993.

⁵² PILLAR, Peter, *Beyond Al-Qaeda – Countering a Decentralized Terrorist Threat*, s. 494.

⁵³ Po zabití izraelských olympioniků na olympijských hrách v Mnichově v roce 1972 sestavila izraelská vláda (vedená G. Meyerovou) speciální komanda, která měla likvidovat vedení propalestinských organizací v odvetě za tento útok. Akce byly kritizovány jak evropskými zeměmi, tak USA, přičemž prvotní obhajoba Izraele zněla jako represivní akce a trest za útoky. Kritika zesílila po zabití číšníka v restauraci v Oslu (1973), který byl zaměněn za cíl likvidace, tedy Ali Hassana Salameha. Koncem 70. let byla tato argumentace reformulována na preventivní operace, přičemž jejich provádění se omezilo pouze na konfliktní oblasti na Blízkém východě.

⁵⁴ CULLEN, Peter, The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror, s. 26.

⁵⁵ STEIN, Yael, Israel's Assassination Policy: Extra-judicial Executions, s. 9.

⁵⁶ DAVID, Steven, Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing, s. 11. *Challenging the Hegemon: Al-Qeda's Elevation of Asymmetric Insurgent Warfare Onto Global Arena*, FISHEL, John, s. 119.

⁵⁷ *US Counter-terrorism Options: A Taxonomy*, BYMAN, Daniel, s. 462.

⁵⁸ DAVID, Steven, Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing, s. 10.

⁵⁹ CULLEN, Peter, The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror, s. 27.

LITERATURA

- [1] BYMAN, Daniel. US Counter-terrorism Options: A Taxonomy. In HOWARD, Russel – SAWYER, Reid. *Terrorism and Counterterrorism*, 3rd Edition. New York: McGraw – Hill, 2006 . s. 460–482. ISBN 0390205591.
- [2] CRENSHAW, Martha. Terrorism, Strategies and Grand Strategies.. In HOWARD, Russel – SAWYER, Reid. *Terrorism and Counterterrorism*, 3rd Edition. New York: McGraw – Hill, 2006 . s. 444–459. ISBN 0390205591.
- [3] CULLEN, Peter. The role of Targeted Killing in the Campaign against Terror. *Joint Force Quarterly* [online]. 2008, ročník 48, číslo 1 [cit. 2008 – 12 - 05]. dostupné z WWW: <http://oai.dtic.mil/oai/oai?&verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA47152>.
- [4] DAVID, Steven. Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing. *The Begin-Sadat Center for Strategic Studies* [online], Bar-Ilan University, 2002. [cit. 2008 – 12 – 05], dostupné z WWW: <http://www.biu.ac.il/Besa/david.pdf>.
- [5] FISHEL, J. Challenging the Hegemon: Al-Qeda's Elevation of Asymmetric Insurgent Warfare Onto Global Arena. In BUNKER, Robert (ed.). *Network, Terrorism and Global Insurgency*. New York: Routledge, 2006. s. 115-127.
- [6] FOLTIN, Pavel, Řehák, David. Mezinárodní spolupráce v boji proti terorismu. *Obrana a strategie*. 2007, roč. 7, č. 1. Online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2007/clanky/mezinarodni-spoluprace-v-boji-proti-terorismu.html>.
- [7] Gross, M. *Assassination as a Tactic in Limited War: Ethical and Legal Considerations*. Online text, 2002, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://www.inter-disciplinary.net/Gross.pdf>.
- [8] Gross, M. Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence?. *Journal of Applied Philosophy*. 2006, Vol. 23, No.3, s. 323–335. Online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://poli.haifa.ac.il/~mgross/Assassination%20and%20Targeted%20Killing,%20JAP.pdf>.
- [9] Guoira, A. *Targeted Killing as active self-defense*. University of Utah, 2005. Online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: http://www.ngo-monitor.org/article/amos_guira_targeted_killing_as_active_self_defense_.

- [10] HOWARD, Russel. Preemptive Military Doctrine – No other choice. In HOWARD, Russel–SAWYER, Reid. *Terrorism and Counterterrorism*, 3rd Edition. New York: McGraw – Hill, 2006 . s 483–491. ISBN 0390205591.
- [11] BLAHOŽ, Josef. Právní politika boje proti terorismu: kladení otázek. In BLAHOŽ, Josef. Právní politika boje proti terorismu a demokracie: otevřená otázka. Praha: Viaprint, 2007, s. 7 – 56. ISBN 978-80-86775-13-5.
- [12] Charta OSN (1945), dostupné z WWW: <http://www.un.org/aboutun/charter/>.
- [13] KAUFMAN, W. *The Ethics of Assassination*. University of Massachusetts, 2003. Online text, dostupné z WWW: <http://www.usafa.edu/isme/JSCOPE04/Kaufman04.html>.
- [14] KERENYI, K. *On Targeted Assassinations*. 2004, online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: http://www.sequiturs.com/thinking_straight/the_right_thing/targeted_assass.html.
- [15] LOTRIONTE, C. When to Target Leaders. *The Washington Quarterly*. 2003, Issue 26, Nr. 3, s. 73–86. Online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: http://www.twq.com/03summer/docs/03summer_lotrionte.pdf.
- [16] MANWARING, M. Toward an Understanding of Insurgency Wars: The Paradigm. In MANWARING, M., OLSON, W. (eds.). *Uncomfortable Wars*. New York: Westview, 1991.
- [17] PATRICK, Stewart. Weak States and Global Threats – Fact or Fiction. In HOWARD, Russel, SAWYER, Reid. *Terrorism and Counterterrorism*, 3rd Edition. New York: McGraw – Hill, 2006 . s. 88–109. ISBN 0390205591.
- [18] PILLAR, P. Beyond Al-Qaeda – Countering a Decentralized Terrorist Threat. In HOWARD, R., SAWYER, R., BAJEMA, N. (eds.). *Terrorism and Counterterrorism*. 3rd Edition, pp. 492–501. New York: McGraw – Hill, 2006.
- [19] RUETHER, R. „We have No One to Talk to“ – Israel’s Targeted Assassinations Policy. 2006, online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://www.counterpunch.org/ruether06032006.html>.
- [20] RUYS, T. *License to kill? State – sponsored assassinations under international law*. Leuven: Institute for International Law, 2005. Online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://www.law.kuleuven.ac.be/iir/nl/wp/WP/WP76e.pdf>.
- [21] SIMON, Steven, MARTINI, Jeff. Terrorism: Denying A Al-Qaeda Its Popular Support. In HOWARD, Russel, SAWYER, Reid. *Terrorism and Counterterrorism*, 3rd Edition. New York: McGraw – Hill, 2006 . s. 502–512. ISBN 0390205591.
- [22] SÖDERBLOM, J. *Time to kill? State Sponsored Assassinations and International Law*. 2004, online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: <http://world-ice.com/Articles/Assassinations.pdf>.
- [23] STEIN, Y. Israel’s Assassination Policy: Extra-judicial Executions. B’Tselem. 2000, online text, poslední revize 5. 12. 2008, dostupné z WWW: www.btselem.org/Download/200101_Extrajudicial_Killings_Eng.doc.
- [24] Ženevské konvence a Dodatkové protokoly, Český Červený Kříž, dostupné z WWW: <http://ck.czweb.org/cck/aktivita/konvence.html>.
- [25] WILLIAMS, P. *The al Qaeda Connection – international terrorism, organized crime and coming apocalypse*. New Delhi: Viva Books Private Limited, 2006.
- [26] PIKNER, Ivo. Speciální síly ve speciálních operacích. *Obrana a strategie*. 2004, roč. 4, č. 2, s. 71–89. Online text, dostupné z WWW: <http://172.16.8.125:1812/servlet/com.trend.iwss.user.servlet.sendFile?downloadfile=IRES-1930254574--379494608--143787936-29999>.